

Ladislav Ťažký

EVANJELIUM ČATÁRA MATÚŠA



(1)

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov



Ladislav Ťažký

EVANJELIUM

ČATÁRA MATÚŠA

(1)



Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

© Ladislav Ťažký 2008
Cover design © by 2008 Anna Chovanová
© Vydavateľstvo Spolku slovenských
spisovateľov, spol. s r. o., Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>



Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky
a
Hotel Plus, a. s., Bratislava



VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV
spol. s r. o.

Ladislav Ťažký: Evanjelium čatára Matúša (1)
Zodpovedná redaktorka Božena Rolková
Obálka Anna Chovanová
Sadzba Anna Chovanová
Tlač AZ Print
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-303-7

V ZAJATÍ O ZAJATÍ

Život každého človeka je súhrn mnohých situácií, dejov, osudov, javov, žiaľov, radostí a neustávajúceho konania, činnosti, t. j. života. Človek si ich silne uvedomuje a snaží sa konať podľa svojich schopností, vzdelania, skúseností a povinností – rodinných, národných, štátnych – a úzko osobných záujmov, najmä však pre jeho existenciu nevyhnutných. Ani to nie vždy. Aspoň raz za života sa každý človek dostane do nebezpečných situácií, v ktorých môže prísť o život, časť, majetok, kariéru alebo o lásku a rodinné šťastie. Skratka, zmení sa jeho osud. Zvyčajne hovorí, a zdanlivo je to aj pravda, že sa do tej situácie dostal bez vlastného pričinenia. V takej živote nebezpečnej situácii sa dostáva najmä radový vojak vo vojne. Pošlú mu povolávací lístok, nastúpi zákonu podliehajúcu službu, dajú mu zložiť prísahu, vycvičia ho a na rozkaz pošlú na front. A tam, na týchto jatkách, buď zabijú jeho alebo on zabije iných. V oboch prípadoch je to obeť známej, ale jemu často neznámej sily, ktorá je pri moci a hýbe svetom, t. j. vedie vojny a masovo vraždí. Je to svetová krádež územia, majetku a podmanenie si národov ako pracovnej sily. Zaujímavé, ponížujúce situácie nastávajú vtedy, keď sa vojak dostáva do zajatia, do absolútnej moci „nepriateľa“, ktorý sa stáva pánom jeho bezbranného života.

Aký osud postihol vojakov bývalej Slovenskej Rýchlej divízie premenenej na Slovenskú 1. pešiu divíziu, opisujem podľa vlastných skúseností v románe *Amenmária, samí dobrí vojaci* a jeho priamom pokračovaní *Evanjeliem čatára Matúša*. V ňom som ako spisovateľ mladícky uvoľnený, (aj literárne) netragický, plný nádeje na prežitie.

Román som písal v čase, keď som bol ako vojak porazený, a ako človek ponížený. Po vojne som prehral aj politický a existenčný boj vo vlastnom štáte a v strane, ktorej som bol členom. Bol som ako „politický zajatec v duchovnom zajatí“. Lahko som sa mohol dostať do stavu beznádeje. Teda v období beznádeje (1972 – 1977) som sa vrátil k starej bolesti a opísal svoje vojnové zajatie.

Neviem jednoznačne povedať, ktoré odzbrojenie, ktoré zajatie bolo krutejšie, ponižujúcejšie, fyzicky i psychicky náročnejšie, týrajúcejšie: či vojnové alebo mierovo-politické. Či to u cudzích (Maďarov a Nemcov), alebo pri svojich Slovákoch, Čechoch a Rusoch (Sovietch). V oboch prípadoch, ako zajatec (vojak), alebo vylúčený, zakázaný spisovateľ bol som strážený ozbrojenými žoldniermi a strašený prvou (fašistickou) i druhou (komunistickou) mocou. Zajatý i vylúčený som bol bezprávnny, kedykoľvek pripravený ako obeť i na fyzické zlikvidovanie.

Tieto dve vojny (vojenská i politická) sa mi v duši i praktickom živote – počas dvadsiatich rokov – zrástli ako siamské dvojčatá. Nevedel som, čím a ako ich od seba oddeliť. Rozumu sa to čiastočne darilo, ale v mojom osude sa sami spájali, najmä neskoršie v literárnych dielach, keď som z nich čerpal materiál na tvorbu. Takto spojené, spoluvidené a precítené, pochopiteľne, tvoria základinu pravdivosti mojej literárnej a eseistickej tvorby.

Veľkého zadosťučinenia sa mi dostalo (ktoré sa ukázalo ako chyták), keď sa vydavateľstvo Slovenský spisovateľ podujalo na riskantný čin vydať román *Evanjelium čatára Matúša* po desaťročnom zákaze publikovania. Jeho prekvapujúce a veľkodušné vydanie na podnet ministerstva kultúry so súhlasom ÚV KSS vyvolalo rozruch v literárnom svete v Československu. V Budapešti sa pripravovala európska konferencia o slobode literárnej a umeleckej tvorby. Ja, Peter Karvaš, Domik Tatarka a ďalších štyridsaťdva spisovateľov sme boli na európskom zozname zakázaných autorov. Ako účastník sa na ňu pripravoval aj minister kultúry básnik Miroslav Válek a niekoľkí literárni vedci. Vydanie môjho *Evanjelia* malo byť esom v tejto európskej hre o slobodu tvorby. Pravdaže som sa to dozvedel, keď už bolo po konferencii, po ktorej sa román dostal do paľby politickej kritiky. Ani to som nevedel, že román posudzovalo jedenásť kritikov. Neskoršie sa mi tieto kritiky čírou náhodou a neopatrnosťou úradníčky Literárneho fondu, ktorý kritikom vyplácal honoráre, úradne dostali do rúk. Mojm snom bolo uverejniť tieto kritiky až *Evanjelium* vyjde v druhom vydaní. Všetky boli kladné, ale protirečiacie si. Napríklad, Dr. Karol Rosenbaum napísal, že kapitola *Viedenská krv* je veľmi obsiahla, že ju treba skrátiť, prečesať, naproti tomu Dr. Július Noge píše, že *Viedenská krv* je nosnou kapitolou druhého dielu *Evanjelia*. Akademik Viliam Plevza nachádza v *Evanjeliu* dosiaľ neznáme, veľmi cenné historické udalosti, aj preto román navrhuje vydať.

Aj viedenské vydavateľstvo Mandelbaum si pred tromi rokmi práve

Viedenskú krv vybralo z rozsiahleho diela a vydalo ju ako samostatnú 284-stranovú knihu. Iste by bolo zaujímavé čítanie aj to, čo o *Evanjeliu* na požiadanie tajomníka ÚV KSS Ľudovíta Pezlára napísal Vladimír Mináč. Som si istý, že aj jeho posudok bol odporúčajúci. To, že ho napísal, sa mi sám priznal, s tým, že mu za posudok nedali ani honorár tak ako tým jedenástim.

Vari najväčším zadosťučinením pre mňa bola čitateľská beseda vo viedenskej Bücherei na Simmeringer Gasse neďaleko miesta, kde sa nachádzal náš „láger“ v Tanzsaale, v hoteli Simmering Hoff.

Napriek dvanástim kladným posudkom bol román *Evanjelium čatára Matúša* na príkaz ÚV KSS, presnejšie jeho druhý diel, zošrotovaný. Chybná, vraj „Sovietov“, Rusov urážajúca kapitolka bola z neho vyhodená (*Rozhnevaný Míša*, s. 362, 363, 364). Aby sa blysol aj riaditeľ vydavateľstva

Vojtech Mihálik, navyše vyradil aj kapitolku *Čerti strážni zajali anjela* (s. 366 – 374). Dôvod? Aby sa neurazili Cigáni a Maďari. Slováci a Nemci sa mohli urážať, koľko chceli.

V novom druhom vydaní čitateľ dostáva do rúk pôvodné necenzurované vydanie *Evanjelia čatára Matúša*.

Kniha prvá O ZBEHOCH

Kapitola prvá VŠETCI SME HRIEŠNI BRATIA

Barani

Potupný osud stihol Stratenú divíziu. Obkolesili ju zo všetkých strán a zabili. Som v jej srdci a vidím, že niet úniku zo železnej obruče nemeckých tankov. Nemci z nás dostali strach. Pochtli nás ako gardovú divíziu. A my... My sme vo vlastných očiach najsmiešnejšou divíziou, aká blúdi Európou v tejto vojne. Tanky a delostrelectvo už dávno nemáme, posledné delá zostali na ľavom brehu Dnepra pri lieviku do pekla, zostalo tam aj niekoľko ťažkých guľometov, nákladné autá, vozy, kone, pušky, granáty, pracovné náradie a zásoby výstroja. Napriek tomu sme ešte vždy lepšie vyzbrojení ako nejedna rumunská alebo maďarská frontová divízia. Ale táto skutočnosť nám nedodáva sebavedomia. Sme v cudzom svete a zrazu nepriateľmi ešte veľmi silných Nemcov. Vyplašené tváre dôstojníkov signalizujú katastrofu. Esesmani zháňajú našich z dvorov ako pastieri ovce. Na pašu? Na jatky...? Tam dvoch, tam zase štyroch, alebo aj viacerých vedie jeden a mieri na nich samopalom, kuchári idú spolu, nestihli si ani odpásať biele zástery, ale proviantníci idú spolu. Tak tu sme vo veľkom košiari. Na školskom dvore bude telocvik. Ovce sú tichučké, obháňajú ich vlci. Dôstojníci prichádzajú na dvor bez stráží, len plukovníci a majori majú sprievodcu so smrťou na čele. Nejdú medzi nás, ale do školy. Tam je štáb, kancelária veliteľa divízie, náčelníka štábu a dôstojnícka jedáleň.

Dobrá chuť, páni dôstojníci! Čo vám prinesú servírky? Tvárite sa ako na slávnostnom obede, stôl je prikrytý. Plukovník Kunoška, vychudnutý, zhrbený a zostarnutý, hovorí s hlavným Vlkom, ktorý prišiel zlikvidovať stádo baranov.

Dvaja velitelia. Jeden náš bývalý, ktorému sa práve teraz končí právomoc nad nami, a druhý cudzí, veselý a sebavedomý. Preňho sa po úspešnej akcii začína obdobie bezmedznej právomoci nad stratencami. Takto padajú plukovníci do zajatia. S pištoľami na opaskoch, ustrojení, s rukami pri tele. Mali by tu byť všetci štábní dôstojníci i dôstojnícki zástupcovia, ako v slovenskej armáde nazvali podporučíkov, a aspiranti. Kde máte menovky, páni dôstojníci, ktoré sme vám zhotovúvali na spojenecké žranice, zvané recepcie, na počesť štátnych sviatkov, víťazstiev a menín? Kreslieval som ich štyridsať. Koľkí z vás, páni ofieri, by teraz zamenili zlato za kosť? Pán plukovník, nech sa páči moje tri hviezdy! Sú biele, z kravských hnátov. Ticho! Bude sa piť aperitív.

Reční hauptsturmführer. Páni dôstojníci, nebuďte smiešni! Darmo stojíte v pozore. Darmo dúfate. Ste zajatí. A bez vojska. Už nie ste spojenci, len sluhovia spojencov. Naša materská krajina čosi vyviedla, náš Vaterland stratil dôveru ríše. Čert rozumie, čo všetko hovorí hauptsturmführer. „Ein Putsch! Kommunistisches Putsch!“ Potom niečo o našom prezidentovi a führerovi, o ich priateľstve a o bandách a o nás.

Rozumieme, Herr Hauptsturmführer! Tak Slováci sa predsa rozhodli rozdať si ohnivé karty s Nemcami? Kristepane! Bude to hra s pravidlami či bez pravidiel? Bez pravidiel. Na jednej strane dvesto tankov, na druhej desať. Ríšske tigre a martinské mačky. Podľa rádia martinskí tankisti chytajú nemeckých plukovníkov. Pánabeka! Možno tomu veriť? Ak áno, tak hraj, Puč! Hraj a strieľaj góly Nemcom! Rádio hlásilo, že sa rodí povstanie, a Kunoška už reční nad jeho hrobom. Dočkaj, Kunoška, tvoj meč je zo zlata, ešte ho máš na výložkách. Puč sa len včera začal hrať naplno, len včera vystrelil prvú salvu, a ty ho už preklínaš.

„Páni! Nezodpovednosťou istých živlov sme sa ocitli v nezávideniahodnej situácii. Stratili sme dôveru spojencu. Naša divízia musí byť z bezpečnostných dôvodov internovaná. Žiadam vás, aby ste vo všetkom poslúchli vojská Wehrmachtu, ktorým nás odovzdajú jednotky SS. Páni! Dúfam, že ma dobre rozumiete. Nerobte hlúposti, buďte rozumní, s nádejou, že sa všetko dá do poriadku.“

Páni pánov vždy rozumeli, ale boja sa ešte vyšších pánov. Dostali sme povolenie vziať si batohy, deky, celty, vyfasovali sme konzervy, chlieb, cigarety. Dôstojníkom sa trasú ruky, lebo si po rokoch musia sami baliť plnú poľnú. Vojaci otvárajú kilové bravčové konzervy a jedia, jedia hltavo, nenásytne, ako do zásoby, cítia dlhý pochod.

Stojíme na školskom dvore už spolu so svojimi veliteľmi. Utrápené tváre, rozpačité pohľady, strach o seba, nezáujem o druhého. Vojaci čakajú od nich povzbudzujúce slovo. Márne. Dôstojníci mlčia. Dajte rozkaz, páni dôstojníci... no, dajte... Ja mám tri mapy. Podľa nich môžeme putovať do materskej krajiny ako partizáni. Povedzte trasu, mapár ju zakreslí.

„Pán major...!“

Marinčuk mi ukázal chrbát a krivé nohy.

„Pán major, pánabeka, tak...!“

„Čo tak?! Čo si to dovoľujete? Zraz?! Mám na vás ukázať, že ste prvý burič, čo zneuctuje svojich dôstojníkov v zajatí?“

„Veď sme len internovaní, pán major.“

„Dôstojníci sú internovaní, vojaci zajatí. Myslím, že rozdiel vám je jasný, čatár?!“

„Ste predsa náš veliteľ, pán major, vy by ste mali byť na tom...“

„Horšie? My máme dôveru, Zraz!“

Marinčuk odišiel odo mňa medzi dôstojníkov. Stoja oproti nám. Ešte im neodobrali ani pobočné zbrane. Začínam sa na našich dôstojníkov hnevať. Nemci sa hrajú na rytierov. Dôstojníkom nechali pobočnú zbraň, a vojakom vzali aj bodáky. Ideme do zajatia, a oni dovoľia rozdať proviant i cigarety. Ešte rum, páni Nemci, rum ste zabudli čapovať.

Pred školou zastalo nákladné auto. Je to naša tatra A s nemeckým šoférom. Hauptsturmführer sedí v dôstojníckej jedálni s naším Kunoškom. Poručík Fridrich tľmočí. Na Slovensku nie je puč? Pozrime sa! Aké priateľstvo! Bolo by si treba pripíť, páni plukovníci, hauptsturmführeri. Na tisícročnú... na Selbständige...

Poručík Fridrich vychádza zo školy, náhlivo kráča k dôstojníkom. Poručík Fridrich je síce soplavý, ale náš najvyšší veliteľ. Pavúky na golieri sú strašnejšie ako levy s dvojítmym krížom na prsiach. Fridrich dáva pokyny. Dôstojníci nastupujú do radu, poručík Fridrich velí. Vľavo vbok. Major Marinčuk vchádza za opäť do dôstojníckej jedálne.

Dôstojníci Stratenej divízie zaujali jedálenský stôl. Bude druhá recepcia? Bez mapárových menoviek? Pomiešajte sa, páni, nenájdete si stoličky, Nemci si pomýlia vaše hodnosti. Počkajte, páni!

Kunoška opäť... nie, nereční. Dáva rozkaz. Predsa aperitív. Štrnganie...

Dôstojníci si odpásavajú opasky, zvliekajú z nich kožené puzdrá, z puzdier vyťahujú pištole, hádžu ich na stôl.

Ide pešek okolo, okolo stola. Trikrát tri je deväť... Koho pešek buchne... Hauptsturmführer sa usmieva, nikoho nebuchne. Načo?

Kuchári, čo budete podávať ako druhý chod?

Kuchári nič neprinesú, stoja medzi nami, líca majú plné a červené, sú vypasení a na prvý pohľad ich rozoznať od vyhľadovaných kancelárskych kryš. Medzi vojakmi a kuchármi z dôstojníckej jedálne bola vždy priehrada. Aj dôstojníci sa im korili. Mohol by som povedať, že za kus mäsa, fľašu vína či škatuľku cigariet, ale ja poviem tak, ako si práve teraz myslím, za žranicu, za opicu sa korili fičúri vypasencom. Len pozrite do tváre Chaluckému. Vysmieva sa im, všetkými pohŕda, myslí si, že jeho koryto nikdy nevyschne. Nebude variť našim? Bude variť cudzím. Ale najprv sebe.

Kunoška by si ešte rád zarečnil.

Hauptsturmführer je nespokojný. Poďme, pán plukovník, už bez rečí, načo sú slová, ide o zbraň. Vojaci Stratenej divízie sa dívajú veľkými oknami, ako Hauptsturmführer odzbrojuje štáb. Odtínajú nám hlúpu, nerozhodnú hlavu. Odteraz bude myslieť každý za seba, konať, ako uzná za potrebné. Vojaci si zapamätajú, že prvý hodil na stôl pištoľ plukovník Kunoška, druhý major Marinčuk, tretí... štvrtý, piaty... čerta na tom záleží, ako sa volal šiesty či štyridsiaty. Pištole padali na stôl, duneli ako vzdialené výbuchy, padali ako hrudy na veko rakvy. Dôstojníci zatĺkali klince do rakvy Stratenej. Do žliabka na chrbte sa mi zarývajú bravčové konzervy. Čierne pištole ležia na bielom obruse ako morom nakazené, sčernené mŕtvolky.

Prichádzajú strieborné smrtky s košom na chlieb, odnášajú železné mŕtvolky, nesú ich na ulicu a tam ich vysypú na pušky a masky. Smeti patria na smetisko. Odzbrojení dôstojníci vychádzajú zo školy ako najposlušnejší žiaci.

„Čo sa stalo, pán major? Zmenila sa situácia? Už nie ste internovaní, ale zajatí?“

„Držte hubu, človeče!“

„A vy krok, pán major. Každý niečo.“

Major ma nenávidí. Nesprávam sa po vojensky?

„Pán major, vojaci čakajú na vaše slovo.“

Major sa nechápavo na mňa díva: „Na čo čakajú? Prečo mi nedáte pokoj, čatár?“

„Na vaše slovo čakajú, pán major.“

„Aha!“

Vyzerá, akoby celkom osprostel, odchádza, ale po pár krokoch sa vracia.

Aha! Ustúpil som pred ním, striehnem, major ma môže udrieť, nemal som ho urážať.

„Zraz, prosím vás, povedzte vojakom niečo, niečo... prosím vás, ja... neviem čo, len im povedzte, že...“

„Že sme dobojovali, pán major?“

„Hoci aj to...“

Spoza chrbta počujem šepot.

„Povedz mu, Zraz, že Stanekova rota si vystrieľala cestu a ustupuje domov.“ Šepot počuje aj major, z očí mu hľadí zlosť, zasklená slzami. Je v nich i poníženie i urážka.

Zbláznil som sa. Povedal som vojakom, že sme dobojovali, práve vtedy sme dobojovali, keď sme mali začať.

Spoza chrbta opäť počujem šepot.

„Opýtaj sa ho, či nás teraz Nemci postrieľajú.“ Na ten šepot sa hnevám, chcem vidieť tie ústa, pozrieť do očí zlovestného vešťa, napľuť do nich... Vojak je zo štábnej rotý a oči má detsky nevinné.

„Opýtaj sa ho, Zraz!“

Neopýtal som sa. Majora volá poručík Fridrich. Dôstojníci nastupujú na tatra A. Mitfahrer zatvára bočnicu. Na štáb Stratenej už stáčia traja strážni. K šoférovi si sadá hauptsturmführer, za tatrou ide obožživelník s guľometom a tromi vojakmi. Máme nového veliteľa, prvého veliteľa lágra. Hauptmann, ktorému nás hauptsturmführer odovzdal, hovorí po česky. Od tejto chvíle môže byť malý, prestrašený vojak spokojný, lebo hauptman reční rád, uznáva silu slova. Ako vám chutí sudetská čeština, Slováci? Je ako balzam na polo-mŕtvu dušu. Tvár malého vojaka je už veselá, lebo hauptman hovorí, že nie sme nijakí gefangene, ale len internovaní, že nás odvedie do internačného, nie do zajateckého tábora. Tam sa rozhodne, čo bude s nami. Sú dve možnosti. Buď budeme ďalej vojakmi, alebo nás pošle do Bratislavy, nech si o nás rozhodne naša vláda.

Malý Maar čosi povedal po nemecky a hneď mi to aj preložil, vraj hauptman tára, ja som to preložil malému vojakovi, že Nemec po česky tára do sveta. Malý vojak opäť osmutnel a začal sa podobať na zmoka.

Za dôstojníckou tatrou odišli ďalšie tri s puškami, pištoľami, plynovými maskami a niekoľkými debnami nábojov a granátov. Priateľská a zrozumiteľná hauptmanova reč už nemá silu. Pochodujeme za tatrovkami, za kúdolmi prachu.

Zbohom, Szent András! Minden jó! La revedere, Sfîntu. Mulțumesc! La revedere, domnișoarelor! Plaște, čierne slečny! Berú vám mužov.

Prestrašené ženy a smelé deti sa dívajú za nami. Plačú? Nie. Ani nám nekývajú. Ioan Bunuș, prepáč, že som sa s tebou ani nerozlúčil. Petra vidím medzi deťmi. Salut, Petru! Odnášam si tvoje meno a tváre domácich s číslom domu. Šesťdesiatsedem. To číslo nesmiem zabudnúť.

Zmok sa pýta, koľkého je dnes.

Dvadsiateho deviateho augusta tisíc deväťsto štyridsaťštyri. Zmok, nezabudni na tento dátum.

Stebлом trávy meriam na mape diaľku, ktorá ma delí od Slovenska. Steblo hovorí, že je to vyše tisíc kilometrov. Treba mi ešte veľa vypočítať, so všeličím počítať.

Koľko kilometrov je do internačného tábora? Koľko dní ma udržia pri živote konzervy? Cigariet mám štyri stovky. Dokedy k nám bude hauptman taký priateľský? Kam odviezli dôstojníkov? Čo sa vlastne robí na Slovensku, na západe i na východe? Čím žije svet? Kapitulácie, povstania, puče, tábory, popravy, bláznenie.

Hlavu mám plnú otáznikov, veľmi podobných Jánošíkovmu háku.

Hej, barani! Držte sa v krdli! Kto by odskočil do lesa, toho zožerie vlk.

Haf! Haf!

Ahoj! Hauptman! Nazdar! Tvoji psi brešú celkom zrozumiteľne.

Psi

Keď sa naša Bystrica, ako hlásil povstalecký rozhlas, stala hlavným mestom Česko-Slovenska, sedel som na brehu rumunskej Bistrice a chladil si v nej rozpálené chodidlá. Zdalo sa mi, že Bystrica je všade, lebo celý svet o nej vie, že si politici všetkých štátov a novinári slávnych novín ukazujú prstom na mape a v srdci Európy zakresľujú červené koliesko. Áno, v tom srdci je Banská Bystrica. Tu vraj nečakane povstal malý neznámy národ proti „presláveným“ Nemcom. Tu sa formujú pluky, divízie, armáda partizánov a vojakov do boja. A ja sedím na brehu Bistrice a som živým svedkom, ako rýchlo sa vie bojaschopná divízia rozpadnúť, zaniknúť. Asi takto nejako sa skončí aj vojna. Rozklad mŕtvoly. Vojna je vraždiaca mŕtvola, ale naozaj ju zabije len mier.

Keby cez Bystricu netiekol Hron, ale Bistrica...

Bistrica tečie sedmohradskými horami, preto nemôžem skočiť do rozbúreného Hrona. Keby cez Bystricu tiekla Bistrica, nemácal by som si v nej nohy, moja divízia by sa nerozkladala, nezanikala, moja divízia by sa rodila, ponáhľala do boja.

Koľko kilometrov je do lágra, Herr Hauptmann? Kam sa ponáhľame, chlapci z Prvej pešej? Už sme sa raz stratili a zas pochodujeme do stratená. Nenesieme my, chlapci, Stratenú na cintorín? Všetky cintoríny stratených divízií sú obtiahnuté pichľavými drôťmi a strážia ich ozbrojení, smrťkami označovaní hrobári. Ktosi mocný sa ešte vždy bojí stratených divízií, tisícov mŕtvov pobežujúcich v uniformách.

„Kam nás vedú, čatár? Čo bude s nami? Myslíš, že nás večer zastrelia?“

Zmok naozaj verí, že nás večer postrieľajú. Chcem sa zasmiať, ale ani ja nie som presvedčený, že si s ním zajtra ešte pofajčím. Len som doteraz o tom nerozmýšľal.

„Vrav, čatár! Zastrelia?“

„Prečo by nás mali zastreliť, človeče? Ako si na to prišiel? Doteraz sme boli ich spojencami... ako by mohli? Prečo?“

„Ja neviem, čatár, chlapi tak vravia.“

Ale prečo nám dovolili zastať, vyzuť sa a umyť si nohy? Možno chcú naše baganče. Sami sa najprv vyzujeme... Nie! Vyzujte si ich sami!

Náhľivo sa obúvam, obzerám si baganče... Sú to moje nohy, podkovy na konských kopytách, majú nové podošvy.

„Možno nás zastrelia už teraz naobed, možno v noci. Ale potom niekde na ľavom brehu Bistrice kopú hroby...“

„Čo to táraš, človeče? Čo si vymýšľaš? Nechceš žiť?“

„Chcem, čatár, ale akýsi slobodník od spojárov vavrel, že nás zastrelia...“

„Prečo?“

„Pre ten puč.“

„Táraš, chlapče, táraš. Počul som, čo povedal spojár, že my s pučom nemáme nič spoločné. Žiaľ, nič, a predsa sme prvými zajatcami.“

Čatár z Wildmannovho spojpráporu si prisadol na breh a dôverne mi hovorí: „Postrieľajú, čatár, veď vieš, že postrieľajú, neutešuj Zmoka. Naši tankisti v Martine zlikvidovali Nemcov... celý vlak. Plukovníka, misiu... vracali sa z Rumunska... Počul som na vlastné uši.“

„Netáraš?“

„Počul som to.“

„Po slovensky?“

„Po slovensky.“

„Z Bratislavy?“

„Z Bystrice.“

„Tak potom nás zastrelia.“

Zmok sa rozplakal.

Smrti sa každý bojí, ale chce o nej všetko vedieť. Sme osie hniezdo. Hlava pri hlave, hlasy šepocú, hundrú, každý chce niečo vedieť, každý niečo vie. Hlavy sú plné strašných predstáv. Stačil by jeden-dva výstrely, a boli by plné aj gate. Pánabeka! Videli ste hrdinov? Pozrite sa na nás. Túto situáciu neza-kreslí nijaký mapár. V každej hlave sa múti niečo iné, vlastne to isté. Ako ujst guľke a hrobu. Striehneme jeden na druhého, ale tvárimo sa kamarátsky ako gazda k psovi, ktorého chce nenápadne utrátiť. Pozriem do mladej hory za naším chrbtom, zadíva sa do nej aspoň desať párov očí. Ak ja myslím na útek, myslia naň všetci.

„Skúsime to?“ pýtam sa vojakov a oni to chápu správne, nie ako otázku, ale ako rozkaz. Nečakám na odpoveď. Prv, ako som si vyhodil batoh na plecía, vyzul som sa, onuce strčil do bagančí. V ľavej ruke nesím baganče, v pravej držím halúzku z vŕby a meriam pred sebou hĺbku Bistrice. Len polovica z tých, čo sa zhŕkli okolo mňa, prešla za mnou na druhý breh. Dívajú sa, váhajú... vyčkávajú. Ak tých v koryte Bistrice zastrelia už teraz, vyhrali. Ak...

Zastal som v hustom smrekovom poraste. Už nie som vojak? Bol som niekedy zajatcom? Kam sa podela smrť? Vôkol mňa samý život. Cítim zvláštnu silu, len srdce sa mi chveje, nervy zvučia ako elektrické drôty, sú citlivé ako struny na husliach, nohy mi oslabli a podlomili sa v kolenách. Ba aj dych mi čosi zastavuje.

„Kam pôjdeme, mapár?“ opýtal sa ma čatár s delostreleckými výložkami.

„Pred nami sú Nemci, za nami je front, všade okolo nás čakajú mlčiace hory. Hory ako tie naše okolo Bystrice. V lete dobré a krásne, v zime len krásne a strašné. Ale teraz je leto. Mesiac-dva by sme v nich vydržali.“

„Ukáž mi, mapár, kadiaľ sa ide domov?“

„Ráno choď tak, aby ti slnko chrbát ohrievalo. Pred večerom kráčaj za čer-venou guľou. Keď sa guľa potopí do mora hôr, drž sa Malého voza.“

„A mapu máš?“

Mám tri, a vravím mu, že ani jednu. Nevieť prečo, sám pre seba si hľadám

výhovorky, že dať mapu jednému je škoda. Podľa jedinej mapy môže ísť domov sto chlapov. Mapa v rukách jedného čatára by bol prepych.

„Ani jednu nemáš?“

„Nie, kamarát, všetky zobrali Nemci.“

„A to si nemohol aspoň jednu...“

„Nestrachuj sa, starý, mám v hlave máp, koľko chceš. Stačí kúsok papiera, ceruza a mapa je raz-dva hotová. Poďme!“

„Kam?“

„Do hôr!“

„Vieš, kto takto zakričal?“

„Kto?“

„Ty si nevidel Jánošíka?“

„Aha! Ozaj!“

Kráčame do neznáma, za chrbtom počujem hlasy našich. Som presvedčený, že o chvíľku prejdú cez Bistricu ďalšie skupinky. Nemci až potom spozorujú a za neposlušnými ovcami pošlú ovčiaky.

„Haf! Haf! Ruhe, Wolf! Ruhe! Nieder!“

Aká detská hlúposť. Útek z jedného kúta kletky do druhého. Nemecké ovčiaky si strážia stádo nenápadne zo všetkých strán, to len my sme im prišli s hurhajom priamo pred vyplazený jazyk. Divosťou svietiace zelené oči striehnu na banditov, samopaly mieria presne, ovčiak plní rozkaz, vie, čo znamená „Ruhe“, skočí až na pokyn. Je ich plný les.

„Haf! Haf!“

„Chyť, Wolf!“

Wolf zadržal mapára. Krdlik oviec sa vracia ta, odkiaľ prišiel.

Čatár s delostreleckými výložkami kľaje. Drobná detská tvár sa mu scvrkla, ostarla od zlosti. Bolo sa treba zase vyzuť, prejsť na druhý breh Bistrice a tam sa opäť obuť.

„Cez našu dedinu tečie Slatina,“ vraví delostrelec len tak, aby zakryl zlosť.

Len čo sme sa stihli obuť, z lesíka po chodníku prifrčala motorka s unteroficierom a strážni, ležiaci pod smrečkami, rozkazujú zajatcom: „Vztyk!“ Ide sa ďalej. Pochodujeme mlčky, zahanbene, sklamane a urazene. Opäť sa nás zmocňuje známy strach. Sme bezmocní.

Čo sa so mnou robí? Za necelý deň som zostarol o niekoľko rokov. Hriechy sveta sú mi jasnejšie, môj osud začína mať trpkú chuť. Dorastá vo mne chlap. Čo by som robil doma?

Mať by zase plakali, lebo by jej traja synovia odchádzali na vojnu. Otec by neplakal, otec by prikazoval: choďte, synovia moji, ako by to bolo, aby ste vy nešli?! A my by sme šli. Potom by sme túžili prísť domov, trocha zakrvavení, spotení a špinaví. Veď hrdinovia sa tak vracajú. Nie, ešte som nezostarol, keď snívam o hrdinstve.

Amenmária!

Myslím na neho, na našich. Poslal generál-minister telegram, alebo neposlal? Nás nepresúvajú na materské územie, pán generál, ale do faterlandu. Fakt! Váš rozkaz plukovníci nespĺnili. Keď sa vrátim domov, zájdem za vami a opýtam sa vás.

Po niekoľkohodinovom pochode vyšli hrdinovia z mladého lesíka na pole. Nákladné autá s dôstojníkmi sa nám dávno stratili.

„Myslíš, že najprv zastrelia dôstojníkov a potom nás?“

„Tých už zastrelili, Zmok. Nesmúť za nimi. Zastrelia aj nás.“

Malý vojak mi je stále v päťách ako smrť. Myslí na strieľanie viac ako na jedlo. Smrť mu zatienila život. Och, Zmok! Bojím sa, aby si to strieľanie naozaj neprivilal.

Zmoka zahriakol Gambatý. „Prestaň s tým strieľaním! Mne sa chce niečo celkom iné ako tebe. Napríklad...“

„Pýtaj si ju pred popravou, možno nejakú zoženú.“

„Keď je u nás puč, mapár, je tam aj znásilňovanie?“

„Keby si tam bol ty, iste by bolo.“

„Nie, mapár, doma ja mám svoju... oj, tú netreba... ale...“

„Dobre, Gambatý, nechaj si to všetko i s tou svojou pre seba.“

„Dobre, nechám si, ale nevolaj ma Gambatým.“

Nik z nás nevie, čo sa robí na Slovensku. Puč si každý vysvetľuje inakšie. Pre jedných je to koniec vojny, pre druhých absolútna sloboda, keď každému patrí všetko, pre Gambatého ženy, voľná láska, pre tretieho je to začiatok slovenskej vojny, vojaci si vymýšľajú, ale nevedia nič, len to, že puč má do činenia s Nemcami a že stretnutie s nimi sa od tejto chvíle nevyhne ani jeden Slováč. Nezáleží na tom, či je doma, alebo vzdialený tisíce kilometrov.

„Zraz?“

„Čo je, Gambatý?“

„Nedívame sa my zrazu na Nemcov tak, ako sa na nich dívali Ukrajinci alebo Rusi?“

„Dávno sme sa na nich dívali skoro ako Rusi, len sme im to tak zrozumiteľne nepovedali.“

„Myslíš, že teraz?“

„Hej! Teraz im to aj naši povedali.“

Koniec turistiky, bratia Slováci! Koniec propagandy a pretvarovania. Nemcom sa podarilo pomiešať a zjednotiť celú Európu proti sebe.

Kino plné dôstojníkov

Slnko príjemne hreje, v sedmohradských horách je babie leto, hory chladia, pole, ktorým sa vlečieme, upokojuje. Lesík, v ktorom sme chceli zostať, je už za nami. Až teraz vidím, aký je malý. Ako naše predstavy o úteku. Pred nami v údolí v zajatí zelených lúk leží neznáme mestečko.

„Počúvaj, mapár! Kde sme?“

„Čo je to za mesto?“

„Tam je tábor?“

„Neviem.“

Mapár nemusí všetko vedieť. Mlčím. Vojenský mapár nie je učiteľ zemepisu na gymnáziu a vojaci nie sú žiaci. Ukradomky vyťahujem z ľavého vrecka blúzy zloženú generálku a hľadám čierny bod. Szent András. Mám ho. Utekám od neho na západ... Zastavujem sa v Deji. Hauptman vchádza na koni do mesta a za ním prvé skupinky našich zajatých vojakov. Striehnem na tabuľu pred mestom. Áno, je to Dej. Čerta záleží na tom, ako sa to číta. Možno sa mesto volá Děž a po nemecky celkom inakšie. Nemci si pomenúvajú mestá, ako chcú, po svojom, a každé je nejakým burgom. Celú Európu volajú ako za Franz Josefa. A Maďari? Tí si pomaďarčia aj telefón, nie to mesto, ktoré obsadia.

Mapár je zvedavý, rozťahuje mapu, kladie ju kamarátovi na chrbát a hľadá. Je to nemecká mapa. Ako Nemci volajú Banskú Bystricu? Neusohl. A Zvolen? Altsohl. A Maďari? Beszterce Bánya. Zvolen – Zólyom.

„Sme v Deji, mapár.“

„Ďakujem za objav.“

„Domov je ešte ďaleko?“

„Vyše tisíc kilometrov.“

„To si vpravde aj predpoludním. Koľko sme prešli?“

„Odpočítaj si dvadsaťpäť kilometrov a ešte vždy to bude vyše tisíc.“

Zvedavý hlas zakľal.

Na uliciach sa pristavujú civili, okná na domoch sa otvárajú, ľudia na uliciach sa tisnú k nám, dotýkajú sa nás rukami a niečo sa spytujú. Pýtajú sa po rumunsky, po maďarsky i po nemecky.

„Kto ste?“

Odpovedáme mechanicky: Slováč, Slowaken, Szlovák katona.

Civili nechápu. Zvedavým tváram tie slová nehovoria nič. Sú tajomné a prázdne. Národ s takým menom nepoznajú. Keby nevideli okolo nás nemecké stráže, nevedeli by, ku komu patríme, či k Nemcom, či k Rusom, a mesto by malo problém, ako sa k nám správať, akú zástavu vyvesiť. Dosiaľ uprostred Rumunska vejú maďarské zástavy a zástavy Nemeckej ríše. Ak v meste vejú zástavy ustupujúcich, to znamená, že front je ďaleko.

Zastali sme na námestí, nie väčšom ako veľký dvor. Zajatci si sadajú na železné zábradlie malého parku, na betónové stĺpiky, na kamenné kocky na ceste, opierajú sa o múr kina. Na poschodí sa otvárajú okná, do okien sa pchajú hlavy, plecia, z okien kina vyzývajú šarvanci ostarkovia. Smejú sa, kývajú nám, tváre majú natešené. Akýsi hlas volá mapára.

„Zraz... Zraz, prosím vás, dajte mi kúsok chleba a cibule.“

„Cibule?“

Dočerta! Kto chce v kine jesť cibuľu? Generálny štáb? Marinčuk ma spoznal, aj poručík Fridrich mi kýva, všetci dôstojníci poznajú svojich vojakov, sú to ich kamaráti, oslovujú ich krstnými menami a zdrobnelinami. Majorov pucák Mišo Kadlečík je Miško, Ďuro Adam je Ďurko.

Kino je plné dôstojníkov a pod múrmi kina na ulici sa nakrúca i premieta zvláštny film. Civili ho ešte nechápu. Pre nich je to nemý film. Vyhadzujem Marinčukovi okrušok chleba, poručíkovi Fridrichovi cigarety, deti sa hrajú, film je zaujímavý, Gambatý ukazuje Marinčukovi figu a ešte čosi chlapské a neslušné.

„Počúvaj, major, vieš, čo môžeš urobiť so svojimi hviezdami? Môžeš si ich...!“

„V lese si chcel znásilňovať ženy, Gambatý, vidím, že ti stačia chlapi. Hlavné, že majú lampasy na rajtkách.“

„Ten mi už nikdy nebude dávať rozkazy.“

„Aj tak si cicvor, Gambatý.“

Gambatý sa neurazil, naopak, dostal ešte väčšiu chuť vysmievať sa dôstojníkom z ich postavenia.

„Bohovskú chuť mám dať im miesto chleba po papuli. Po papuli...“

Deti, čierne rumunské deti, sa smejú, ba váľajú sa od smiechu, chytajú si bruchá, opakujú si Gambatého „pop a puli“, potom zase pukajú smiechom. „Pop a puli... pop a puli...“

Gambatý rozháňa deti, Nemci rozháňajú nás, zakazujú nám vyhadzovať dôstojníkom chlieb, nesmieme sa s nimi ani zhovárať. Ešte jednu otázku, páni Nemci. Prikladám si ruky k ústam a volám poručíka Fridricha.

„Prečo ste si nevzali konzervy a cigarety?“

„Vzali sme si.“

„Tak čo žobrete? Civili sa na nás dľvajú... Sme v cudzine.“

„Všetko nám vzali.“

„Aj nám zoberú?“

„Neviem.“

Gambatý sa na mňa hnevá, Nemci hrkocú zbraňami, Slováci dobýjajú kino granátmi, hádzu do okien kina konzervy a chlieb, dôstojníci ich chytajú ako hladní psi. Vojaci robia veci, ktoré o chvíľku nepochopia. Kamarátia sa s dôstojníkmi. Na chvíľu sa zase zjednotili – proti Nemcom. Okná kina sa vyprázdňujú, nemeckí strážni odhadzujú dôstojníkov od okien a zatvárajú ich. Niekoľko zajatcov ešte vyhodilo paštétové konzervy, sklo zarinčalo, strážny pustil dávku zo samopalů.

„Verflucht! Bude tu poriadok?“

Pravdaže, poriadok musí byť. Vojaci nesmú sedieť na ceste ako Cigáni a musia sa správať po vojensky. Musia vládäť stáť aj po dlhom pochode, kým nedostanú príkaz sadnúť. Zajatci musia vydržať viac ako vojaci, nesmú sa medzi sebou ani rozprávať. K zajatcom sa nik nesmie približovať. Ale staré ženy sú zvedavé, nepoznajú vojenský rozkaz, a deti sa neboja vojakov so samopalmi, starí sa hrajú na deti, to je práma hra, a tak sa zajatci môžu dívať na staré ženy a usmievať na deti. Gambatý žmurká, ukazuje čosi rukou, jedna, ešte nie stará, ho chápe, smeje sa na ňom. Keby tu nebolo Nemcov, Gambatý by sa s ňou iste dohovorił.

Z kina vyšiel hauptman. Chce nám niečo povedať.

Sadá si na koňa, rozmyslel si to. Nebude predsa hrať divadlo pred kinom a pred nezadržateľne narastajúcim zhľukom civilov.

„Aufstehen! Antreten!“

Nastupujeme do trojíc, vyrovnávame rady. Cez mesto chceme prejsť ako vojaci, nie ako zajatci, banditi, ktorých Nemci tak radi ukazujú v mestách. Nik nám neprikazuje, sami držíme krok, len tak zo zvyku. Vypínáme prsia, ako

keby Dej bol Bystricou a Rumunky Slovenkami. Gambatý hlasno komentuje, čo vidí:

„Och, juj, tá by bola, joj, či by som jej... chlapi, ja to nevydržím, nech mi doň strelia... Zbohom!“

Vyskočil z trojice ako ovca z krdľa, rozbehol sa po hlavnom námestí, ale pastier púšťa za ovcou psa.

Gambatý mal šťastie, obzrel sa, žena sa mu skryla medzi ľuďmi, pes ho chce chytiť za ruku, ale Gambatý mu zhodil do pysku batoh a začne sa s ním moco-vať. Pastier vidí, že Gambatý je mocnejší ako nemecký ovčiak, Gambatý má sily ako slovenský valach, ťahá vlčiaka ako zdochlinu, krúti sa s ním, vlčiak sa nedá, nepustí, nohy mu opúšťajú kamenné dlaždice, ale zuby držia, čo raz na rozkaz chytia, to pustia zas len na rozkaz.

Na námestí je cirkus. Gambatý a vlčiak predvádzajú svoje vrcholné číslo. Gambatý drží batoh, vlčiak sa doň zahryzol. Gambatý tancuje s vlčiakom, poďme, vlčiak, dokola, nohy hore, vlčiak letí, letí, nemá detí, keby Gambatý chcel, batoh by pustil a vlčiaka odhodil od seba, lenže vlčiak by potom skočil na neho. Tak, tancuj, sukin syn, tancuj! Čardáš, kolo... Vyber si, čo chceš.

Pochodujúci zastali bez povelu. Vlčiaka prišiel pýtať do tanca jeho psovod, ale Gambatý nepočuje, je nezdvorilý, psovod netrepezlivý.

„Nedáš ho? Nepustíš?“

Psovod udel Gambatého po hlave, veď tak sa to robí aj na tanci. Gambatý pustil batoh, ruky si založil na šiju.

„Hände hoch!“

V očiach sa mu zatmelo, ústa, bradu a prsia mu zaliala krv, zatackal sa, urobil pár krokov k psovodovi. Čakáme, že padne na námestí na klzké mačacie hlavy, ale Gambatý si len postál, obrátil sa a zohol sa k batohu. Aj pes aj psovod vedia, čo majú robiť. Pes chce vyskočiť Gambatému na krk, ale psovod ho drží za obojok. Gambatý vie, že sa musí vrátiť medzi nás.

Opúšťame Dej, už nedržíme krok, ani prsia nevypínáme. Nemáme pred kým. Ženy ostali v meste. Čakáme, že sa na Gambatého zosype spříška posmeškov. Ale nič sa nestalo. Vojaci mlčia, Gambatý si hryzie mäsité pery, psovod ho nespúšťa z oka. Hauptman sa nesie na koni, na nás sa ani neobzrie. Nič sa nestalo.

Gambatému sa zachcelo slobody a lásky.

Psovi sa zachcelo... skočiť... Gambatému na krk.

„Tak, znásilňovať sa nebude.“ To som sa ja prihovril Gambatému a prerušil mlčanie.

Gambatý neodpovedá, plače. Dočerta! Ešte ho aj ja urážam! Ľutujem ho a chápem jeho chlapské túžby. Keď plače chlap, ako je Gambatý, voľačo nie je na svete v poriadku.

„Uvidíš, mapár, raz uvidíš, raz sa bude znásilňovať.“ Chytil si zátylok a zasfkal bolesťou.

„Keď chlap chlapa znásilňuje, to je čo, kamarát?“

„Vojna, Gambatý.“

„Ja som len ženu chcel... nie znásilniť, ale...“

Bolesťou stiahnutá tvár sa pokúša usmiať, ale zasa sa rozplače, skučí bolesťou.

„Ženu znásilniť... to je hlúposť. Len jednej z tisíc sa to stane, aj tá sa hnevá len preto, že to nebol ten, ktorého ona chcela. Juj, to hovädo mi pažbou roztrevalo gebuľu!“

Hauptman sa preháňa na koni po poli ako knieža na poľovačke, obchádza si nás ako kirgizský pastier ovce. Strážni psi, čo nás sprevádzajú po ľavej i pravej strane, idú pokojne, už si zvykli na náš krok i na náš pach. Ideme pomaly. Po každom kilometri kríva viacej chlapov. Prvá pešia, hoci bola pešia, nebola zvyknutá chodiť peši. Slovákov vozili tatry, teraz sa na nich vezú Nemci. Z Deja pôjdu aj dôstojníci peši. Marinčuk v lakovaných čizmách... Neprejde viac ako desať kilometrov. Nebude vládvať, dostane pažbou ako Gambatý. Bi, Nemec, Marinčuk je váš spojenec, bi! Teraz môže každý Slovák dostať nemeckou pažbou...

Slovensko vypovedalo Nemecku vojnu.

„Gambatý, čo vieš o tej vojne?“

„O tej, o ktorej počul spojár a ktorú Nemci volajú pučom?“

„O tej.“

„Nič.“

Odbočujeme z hlavnej cesty doľava pod les. V poli mi je ľahšie na duši. Bolia ma nohy, ale v tele cítim silu. Ešte môžeme prejsť aj dvadsať kilometrov. Žena nesie z poľa batoh trávy. Ako moja mať. Mal by som jej ísť pomôcť. Batoh jej kloní hlavu k zemi. Žene nik nepomôže. Poľnou cestou k lesu kráčajú samí zlí vojaci.

„Pod lesom nás zastrelia?“

Zmok sa zase ozval, kuvik zakuvikal. Malý vojak sa naozaj ponáša na čud-

ného zmoknutého vtáka, čo strašieval naše ženy v pitvoroch. V očiach mu sedí tajomstvo smrti. Strach má lesk.

„Prestaň s tou svojou smrťou, človeče, lebo ju nakoniec privoláš!“

„Prečo nás vedú pod horu? Keby nás nechceli zastreliť, boli by nás nechali v meste, alebo by sme pochodovali po tvrdej ceste od mesta k mestu.“

„K lágrom... A už prestaň!“

„Opýtaj sa toho na koni, to je náš boh, ten všetko vie.“

Malý vojak zmĺkol, mľaskol, v zemiacnísku chrbtom k nám zohnutá žena škopí zemiaky.

„Rýchlo zabúdaš, Gambatý.“

„Na bitku musím zabudnúť, na ženy nemôžem. Sú vo mne.“

Psovod spozornel, pes zavrčal, pripravil sa na skok. Žena si nechce všímať vojakov, nedbá, či sa jej vojaci dívajú na biele lýtky, čo koho do toho, či sedmohradské ženy nosia nohavičky. Keď chcete, dívajte sa, vojaci, žena si ani neuvedomuje, na čo sa dívate.

Vpredu za hauptmanovým koňom akýsi hlas vykrikol oplzlý vojenský vtíp.

„Hladní ste, chlapi, hladní?“ Žena v zemiacnísku sa narovnala.

„Nie, tetka, milovali by sme sa.“

„Och, aký si zrazu slušný, Gambatý.“

Hauptman rozumel, zasmial sa, sekol koňa trsteničkou a odcválal. Ešte pár kilometrov a sme pri lese. Hauptmann už docválal k lesu. Jazdí po lúke dokoľako v cirkuse. Krdeľ oviec sa blíži ku košiaru. Konské kopytá naznačili, kde treba vsadiť koly, natiahnuť drôt.

V košiari

Keby hauptman vedel, že čiernohronský bača na Kýčere Jano Lukášik vie vyrábať aj košiare, zosadol by tam a uniesol baču. Ale o bačovi viem len ja, Hauptman pozná len stotníka Baráta. Ten vie stavať mosty, prenosné záchody, mínovať cesty. Barátovi pionieri tábora kilometer od nás v údolí pri potoku s pitnou vodou. Hauptman dal nastúpiť štábnu rotu a Barátových pionierov na našu lúku a predniesol reč, určenú všetkým zajatým Slovákom.

Slováci sú nadšení, lebo hauptman reční po „československy“.

„Volám sa Karl Hochmann. Som sudetský Nemec. Narodil som sa v Karlových Varoch a vojenčil v Bratislave v jazdeckých.“

Hauptman sedí na koni vysoko nad nami, reční z konskej tribúny. Tribúna ho preniesla od trojice na ľavej strane k trojici na pravej strane. Slovenské hlavy sa obracajú za sudetským bôžikom. Vojaci sú šťastní ako deti. Tento všemohúci ovláda ich reč. Bohovské. Zmok má otvorené ústa. To nie je možné, to nemôže byť pravda, tu pod horou nás mali na hauptmanov rozkaz zastreliť, a ten si sladko reční po česky, po slovensky, že on má Slovákov rád, a ak ho Slováci budú počúvať, že ich po čase pošle z tohto poľného lágra do Bratislavy, alebo že z nich opäť vytvorí aspoň pracovnú brigádu.

„Aj bez zbraní budete osožní ríši a spoločnej veci. Vašou prácou... a tou sú Slováci preslávení...“

„Arbeit macht frei!“ poznamenal Maar, ale nik tej narážke nerozumel.

Nadšenie upadá. Hauptman unaveným vojakom priveľa hovorí o práci. Ale jeho reč priniesla medzi zajatcov pokoj, až nebezpečné upokojenie. Zmok verí každému jeho slovu. Nevie, či je to dobre alebo zle, ale verí mu viac ako polovica nastúpených vojakov. Keď hauptman rozkáže rozdať tvrdé kekсы a pár kociek našej sladenej kávy, zaváhala aj druhá polovica. Vojaci rozbaľujú batohy, rozprestierajú stanové dielce a zostavujú štvorlístky. Štyri dielce – jeden stan.

Dívaj sa, Zmok, dívaj, pod horou tábora Huni, ale hovoria po slovensky.

Výše päťsto nás nasháňali. Každý deň prichádzajú nové družstvá, čaty zaprášených a unavených vojakov v sprievode stráží a psov.

Postavili sme si stan s Gambatým, s delostreleckým čatárom a s jeho krajanom spojárom. Malého Švába Maara sme pripustili do stanu ako hosťa, lebo nemá stanový dielec.

Dnes zase priviedli čatu zaprášených pešiakov. Väčšina z nich nemá nijaké jedlo. Zásoby konzerv sa mi začínajú zmenšovať.

Veľká stavba

Náš tábor obkolesujú nemecké stráže, ale bez psov. Hauptman vysvetlil stotníkovi Barátovi, že to len preto, aby chránil Slovákov pred nerozmysleným činom. Aby bolo jasné: utečencov čaká smrť! Cesty sú plné nemeckých a maďarských vojakov. Sedmohradsko sa pripravuje na stavbu Huňadyho opevňovacej línie a na dlhý boj. Slováci musia ustúpiť z Rumunska a Maďarska organizovane.

„Do nemeckých lágrov.“

Hauptman nič nepočul, ale stotník Barát počul všeličo, preto prosí:

„Chlapci, prosím vás, ja, dôstojník slovenskej armády, vám nerozkazujem, ale vás prosím, neopúšťajte tábor, narobíte zle sebe aj ostatným. Odtiaľto sa nedá ujsť. Nemci by si váš útek vysvetľovali ako nepriateľský čin.“

„Čoho sa dočkáme v tomto košari?“

„Prečo nejdeme domov?“

„Dokedy budeme žiť na čiernej káve?“

„Ja tu nerozkazujem, chlapci. Musíme mať rozum!“

Rozum, to znamená mlčať a čakať.

Niekoľko dní máme rozum a dívame sa, ako Barátovi pionieri stavajú okolo tábora plot. Rúbu horu, režu stĺpy, kopú jamy. Slováci sú zas v prvej línii. Pre nich je všade prvá línia. Ak chcú ísť na východ, zastavia ich drôtené prekážky. Ak zaútočia na západ, dokrvavia si ruky. Vlci si zahnali stádo do drôteného košiara.

O dva dni je košiar hotový.

Zajatci sa drôtov zľakli.

Prvú noc ušlo z košiara dvadsať oviec. Dvanásť vlci chytili, osem sa túla po horách. Tých dvanástich popoludní pod lesom strieľali. Hauptman dodržal slovo. Rozkázal stotníkovi Barátovi, aby k nám prehovoril, a postavil okolo košiara ešte jeden košiar.

Stotník Barát povedal pár známych slov, vraj aby sme mali rozum, a potom sa rozplakal.

Hneď v tú noc ušlo z poľného lágra trinásť vojakov a nechtyli ani jedného.

Ráno sa stotník Barát pred nastúpenými vojakmi už len rozplakal. Keď sa hauptman naňho rozkričal, Barát prehovoril:

„Čo mi to robíte, chlapci, prečo ma chcete dostať pred vojenský súd? Ja som predsa za vás zodpovedný! Každého zastrelia, neutekajte!“

Stotník Barát za tie dni, kým jeho vojaci stavali košiare, ošedivel, ožltol i ozelenel. Tvár sa mu scvrkáva, krok má neistý, tacká sa ako opitý.

Stretli sme sa pri vode. Poznal ma už len podľa trávovozelených výložiek.

„To ste vy, mapár?“

„Ja, pán stotník.“

„Dajte si pohov. Poďte bližšie ku mne.“

„Rozkaz, pán stotník.“

„Naberajte si vodu, ja si k vám kľaknem.“

Kľakol som si a schuti som sa napil.

„Máte nejaké mapy?“

„Nemám, pán stotník,“ odpovedal som mu bez rozmýšľania. „Všetko zobrali Nemci, keď nás odzbrojovali.“

„Škoda, Zraz, tá moja sa končí v Deji.“

„Prečo škoda, pán stotník? Medzi drôtmi nám netreba mapu.“

„Máte pravdu, Zraz, medzi drôtmi nie...“

Stotník Barát dal dôraz na slová „medzi drôtmi nie“.

„Môžete odísť, Zraz. Keby ste náhodou predsa len...“ hodil rukou, nedokončil vetu. Odišiel som.

Prečo som sa Barátovi nepriznal, že mám ešte tri mapy? Nestačí mi jedna? Áno, priznám sa a stotník Barát mi zoberie aj zvyšné dve.

Nesiem v šálke vodu, rozlievam ju po suchej tráve a namýšľam si, že som najdôležitejším baranom v tomto košari. Tri mapy...

Človeče! Tri mapy! Veď to je poklad. Nebuď baran, mapár! Ber ceruzu, papier a kresli cestu od Bistrice k Bystrici.

Granát nie je hostia

Túto noc zase odišli siedmi. Ale pod lesom sa nepopravovalo. Iste zosilnia strážu. Poručík Füzüge si vymohol právo slúžiť poľnú omšu. V košari sa začali lučkať ovce. Biele do jedného kúta, čierne do druhého, strakaté do tretieho, ale „kornuty nechceli ísť medzi šuty“. V košari niet toľko pastierov, koľko je v ňom krdľov. Najväčšie z nich si odvádza poručík Füzüge, jediný katolícky vojenský pastier v lágri.

Kam sa mám pridať, ku ktorému stádu? Môj krdlík je rozmetaný medzi všetkými. Najradšej by som vzal korbáč a pozháňal všetky krdlíky dokopy, aby stádo sklonilo hlavu, počulo moju kľatbu.

Pár škrekľavých hlasov vykrikuje: Sem! Sem! Sem!

Idem za hlasom: „Čo chceš? Tu som.“

„Si náš?“

„A ty si čím?“

„Nevieš, čo je to SEM?“

„No... sem... tu...“

„Si evanjelik, či nie?“

„Všetci ste barani. SEM... sem... tam... tch!“

Poručík Füzüge si našiel miništrantov, kostolníka aj organistu. Bude to zlá omša, pán poručík, bez organa niet omše. Katolíkom sa budú sťahovať hrdláš, budú zatínať päste, keď sa im za chrbtom budú smiať evanjelici a vykrikovať: SEM, SEM! Keď im omšu budú rušiť „Hradom prepevným“ a posmeškami „katolíci neverící zjedli koňa na ulici“. Pravoslávni budú medzitým hádzať kamene do gréckokatolíkov, ale tí si budú spievať a pokojne velebiť Cyrila a Metoda, ja im ešte pridám Svätopluka, Rastislava, Pribinu a Jánošíka, a tak bude celý košiar spolu spievať: „...odkazujem domov, kľajem tristo hromov...“, hauptman bude na koni pyšne obchádzať lágér a bude sa mu zdať, že je to skutočný košiar, kde bľachia ovce, ibaže nebude vedieť prečo.

„Pochválen...“

„Dúfam, že prídete na poľnú omšu, Zraz.“

„Ak bude kázeň o tých, čo ležia pod horou, prídem.“

„Kázeň? Akože, pán brat, bez kázne som nikdy omšu neslúžil.“

„Zbohom, pán poručík. Prídem.“

„Počkajte, mapár, postojte!“

„Rozkaz, pán poručík!“

„Nechajte toho poručíka, čatár, som len kňaz, poďte bližšie.“

„Mapu nemám, pán poručík. Všetko vzali Nemci.“

Som odporná otrava, čo vlastne chcem s tými mapami? Füzügeho moja odpoveď zarazila. Nevie, čo mi má povedať. Zahanbil som ho, alebo som odhalil jeho tajomstvo?

„Chcel som niečo iné, Zraz. Ale keď nemáte, tak zbohom!“

„Pán poručík! Počkajte!“

Pobehol som za ním, lebo Füzüge nezastal, nechcel ma už vidieť. Kráčam vedľa neho a rozmýšľam, či sa mu predsa len nemám priznať k mape.

Nie! Nikomu sa nepriznám. Ak dám jednému, v noci mi ukradnú aj poslednú.

„Pán poručík, čo to vykrikovali vojaci, keď ste ohlásili omšu?“

„Nepočul som. Čo vykrikovali?“

„SEM! SEM! VEM! VEM!“

„Ach tak! To bľachli ovečky Pána, ale tie zablúdené.“

„Zablúdené ovečky?“

Na nijakú omšu nepôjdem! Nijaké bohoslužby... Dokiaľ bude Pán Boh s Nemcami, nebudem sa vedieť modliť. Panebože, čudní sme my križiaci. Nosíme svoj dvojkríž tam, kde Jánošík nosil silu, na opasku.

Túlaví...

Už druhý týždeň vylihujeme na suchej klzkej tráve a ideme si na nervy. Už každý vie, že nie sme internovaní, ale zajatci. Ešte sme si nezvykli na väzenie. K Nemcom by sme sa najradšej správali tak ako dosiaľ: priateľsky navonok, nepriateľsky vnútri. Bratia Slováci, koniec vašej dvojtvárnosti. Nemci na nás pozerajú ako na Rusov. Stotník Barát vymodlikal pre nás poľnú kuchyňu, tú našu, ktorú nám Nemci vzali v Szent Andrási. Knieža a Modrý sú zase pri koryte. Lenže veľký osov z neho ešte nemajú. V koryte sa môžu kúpať, je plné teplej vody. Kuchári varia len kávu a čaj. Po pol druhu týždni sme vyfasovali aj chlieb. Zásoba konzerv sa veľmi zmenšila. V ruksaku mám ešte štyri kilové a tri polkilové bravčové konzervy. Salámu zaliatu masťou. Stačí okrušok chleba a liter vody a žalúdok má na pol dňa pokoj.

Zajatci hrajú karty, alebo spia. Rozprávať sa nám už nechce. Vo dne je príjemne teplo, ale noci sú už chladné. Spojári sa sriedajú pri poľnom rádiu, ktoré žije medzi nami nielen zázračne smelo, ale aj ako zázrak, ktorý nás spája so svetom. Bratislava hlási opak toho, čo hlási Bystrica. Bratislava nazýva našu vojnu proti Nemcom komunistický puč, tak ako Nemci, Bystrica dala tej vojne dôstojný titul – národné povstanie.

V Bratislave sú Slováci ako Nemci, majú čierne uniformy ako SS, v Bystrici nosia hviezdy na čiapke ako Rusi. Ako máme tú vojnu volať my? Aj my sme Slováci, nebezpeční, zatvorení ako Rusi. Sme ako psi bez pánov. Jeden pán psa odkopol, druhého pes ešte nestačil spoznať, nezavoňal jeho pach.

Áno, preto sme už roky túlaví... Hoci sme zatvorení v košiari, aj tak sme túlaví, lebo košiar si postavil šinter. V košiari nás šinter premenil na baránkov. Bojím sa, že sa z tej premeny zbesnieme.

Sú však chvíľky, keď si myslím, že som najslobodnejší, aký som doteraz bol. Putá s Nemcami sú roztrhané. O dôstojníkoch, ktorí by nám založili iné, nemáme nijaké správy. Možno ich hauptman presunul do Bratislavy.

Kedy a kam presunú nás?

Jedna mapa pre Baráta

Neviem, čo mi to prišlo na um, vyhľadal som stotníka Baráta. On a pár jeho pionierov, Knieža a dvaja furmani, čo vozia vodu do kotlov a zemiaky (už nám

povolili variť aj zemiaky), mohli sa voľne pohybovať. Barát mohol ísť až do Deja. Hauptman mu vystavil zvláštne povolenie.

„Tak čo, mapár, okotila sa ti mapa?“

Nezvyčajne posmešný tón v Barátovom hlase ma prinútil mlčať o mapách. Naozaj som mu jednu priniesol. Urazený mám sto chutí nedať mu ju.

„Kde sú naši dôstojníci, pán stotník?“

„Chceš si zakresliť ich SV do mapy?“

Barát sa teda rozhodol, že sa mi bude vysmievať. Dobré, pán stotník, prišli ste o mapu.

„Vojaci chcú vedieť, čo sa stalo s ich veliteľmi.“

„Ale nehovorte...? Načo sú im velitelia? Som tu jediným veliteľom, aj na toho kašlete. Pozeráte sa na mňa ako na prašivého. Čo som vám urobil? Že vám kopem jamy, aby ste si nesrali okolo stanov, aby vás nezožrali muchy a červy zaživa, alebo za to, že som vám vymodlikal poľnú kuchyňu a zemiaky? Alebo hádam za to, že prosím za tých hlupákov, čo sa dajú chytiť, aby ich nepostrieľali ako tých prvých? Za to som vám na posmech? Ale, aby ste vedeli, aj ja kašlem na vás. Odteraz nech si Nemci s vami robia, čo chcú.“

„A nerobia si, pán stotník? Doteraz si robili s celou Európou, čo chceli, prečo by si nemali teraz so Slováckmi? Hoci Prvá pešia patrila pod ich velenie, dávno ju odpísali ako spojeneckú.“

„Tak predsa je to pravda, mapár, čo mi prišli o vás povedať.“

„Aká pravda? Nijakej pravdy niet! Ani tej, čo vám priniesli o mne.“

„Priveľa politizujete, mapár. Môže vás to stáť hlavu, človeče! Nemci to nemajú radi.“

„A vy, pán stotník?“

„Dajte si odchod, čatár! Ale hneď!“

Chcelo sa mi povedať, chcelo sa mi vybrechnúť, že Barát je somár, že všetci oficieri sú nadutí fičúri, nenažranci, opilci a zapredanci, banda, s ktorou sa vojak nikdy nedohodne, lebo sa s nimi nedá rozprávať ani tam, kde sme si už všetci rovní, v zajatí, ale nevybrechol som to, lebo zlato na výložkách, brigádírka, dohoda a čižmy ešte stále majú nado mnou moc. Odchádzam od Baráta znechutený, urazený.

Dnes nebude nijaká mapa pre Baráta.

Knieža Ivan Ivanovič ako kladný hrdina

Mužstvo sa schádza okolo poľných debničiek, z ktorých si poľný kurát poručík Füzüge urobil oltár. Niektoré časti oltára poznám. Füzüge si ich nosí, vlastne doteraz mu ich vozila kurátska tatra A, takisto ako náboje alebo mapy, alebo poľnú kuchyňu, alebo kancelárske stroje, dôstojníkom kufre a dedkov prenosný záchod.

Poľný kurát Füzüge je kúzelník. Pripravuje si čarovné pomôcky na predstavenie.

Dnes budeme spojenci, pán farár. Obaja budeme slúžiť. Vy Bohu, a ja chlapcom. Modlite sa aj za mňa, aby sa mi darila mapárska práca.

Od kotlov zaváňa zemiaková polievka. Knieža Ivan Ivanovič Haluška ju ochutnáva. Naberá si z veľkej žufane. Tak to robievajú posádkoví dozorní dôstojníci v kasárňach.

Haluška, Haluška? Prečo nevaríš halušky? Nemáš z čoho? A líca máš od čoho také červené? Naše sú zelené, Knieža!

Jasně! Nekypí vo mne zlosť na tohto odutého účtovníka štábnej rotý pre jeho červené líca, ale pre bláznivú Vieru. Raz... až bude príležitosť, raz mu bláznivú pripomeniem.

Nie, Haluška, tomu trestu neujdeš! Ležíš mi v žalúdku, kamarát.

Füzüge začína slúžiť omšu. K môjmu stanu prichádza Haluška. V ruke nesie balíček. Kašlem naňho. Líham si na brucho. Robím sa, že spím. Viem, že je to hlúpe, lebo Haluška ma pred minútkou videl sedieť pred stanom. Nech! Môžem spať, kedy chcem!

Kopol ma do baganče. Nemať by som sa zobudil a kopnúť ho do členka?

„Starý... Hej, starý, počuj!“

Och, ako krásne sa mi prihovára, ako kamarátsky. Uznáva ma za starého, frontového. Starým sa oslovujú len tí, čo sa chcú vyvýšiť nad zelenáčov. Tak konečne som aj ja starý. Dnes je deviateho septembra. O desať dní budem mať dvadsať... Desať dní... dvadsať rokov... Starý...

Lahol si ku mne tiež na brucho. Fučí ako medveď. Pred nos mi tlačí balík.

„Čo je to? Chlapcom si nedal, a dávaš to mne?“

„Hovädo! To sa nedá žrať! Aspoň sa na to pozri!“

Papier, v papieri papier a v tom papieri zasa papier. Obyčajný biely papier.

„To sa naozaj nedá jesť. S tým si môžeš...“

„S tým si aj ty môžeš... Ceruzu máš?“

„Ceruzu mám, aj gumu mám, aj... Čo by si ešte chcel? Mám – chuť na halušky!“ (Nič lepšieho som si nemohol vymyslieť, aby som ho urazil.)

„Haluškám daj pokoj! Mne urobíš štyri. Jednu pre mňa a tri pre kuchárov.“
Knieža si myslí, že stačí, keď on rozkáže, a ja urobím.

„Počuj, Haluška, ty si myslíš, že mapár je zemepisný ústav?“

„Tu medzi drôtmí je jeden mapár viac ako všetky ústavy dokopy. Neondej sa, starý, chlapi mi vraveli, že nemáš papier, tak som ti priniesol. Aj toto...“

Knieža predsa vytiahol z vrecka kilovú salámovú konzervu a stovku modrých tatier.

„Toto je z mojich, aby si si nemyslel...“

„Viem, tvoje je všetko, všetko... aj bláznivá bola tvoja! Aj studňa...!“

No, začni, ty vrah, začni ma škrtiť. Z očí mu šľahajú blesky. Pripomenul som mu zločin. Ak ma nezabije teraz, urobí to v príhodnej chvíli, zajtra, o rok, o desať... Čím je triezvejší, tým väčšmi si tú vraždu uvedomuje. Slovo studňa nemôže ani počuť.

„To slovo nikdy nevyslov predou mnou, nikdy! Počuješ? Viem, že teba mala rada, viem to...“

„Nekrič, ty blázon, neruš!“

„Ja sa na všetko... na všetko...“

„Skôr si sa mal, nie vtedy, keď sa už na nás... každý sa na nás... Aj tí doma, ministri, generáli, prezident. Veľkí Slováci sa na nás takisto... ako veľkí Nemci. Aj ty si bol veľký. K Viere si sa správal ako majiteľ, feldmaršal. Používal si ju ako pucáka, pošvu na šabľu, ako vrecko na nohaviciach, kedy sa ti zachcelo, jej si sa nikdy nepýtal: chceš aj ty?“

„A čo som mal s ňou robiť? Mal som ju rozvážať po zázemí, šatiť krmiť, držať na okrasu a na potešenie štábnej roty? Alebo požičiavať dôstojníckej nocľahárni? Naši páni mali dosť vši aj bez nej.“

„Ani sultán nie je taký hrubý k ženám ako ty.“

Knieža sa zadíval na mňa, nepochopil, či som ho urazil, alebo pochválil. Nepozná slovo sultán. Obchádza ho. Aby ma zaskočil, začal sa mi vysmievať... že on nie je básnik, nemá rád slová, ale činy, a žena sa podľa neho vykašle na chlapa, keď básni, alebo reční a vzdychá, keď svoju chlapeckosť preukazuje len jazykom.

„Chod' dočerta, Haluška, chod'! Dúfam, že sa raz aj ty ako Viera... zblázníš a sám skočíš do studne.“ Zarehotal sa, pri poľnom oltári zazvonil miništrant, vojaci pokľakli. Jedni skôr, druhí neskoršie, lebo všetci nevedeli, čo majú pri

zvonení robíť. Na omši nie sú samí katolíci. To len stotník Barát prikázal, aby všetci nastúpili a teraz na zazvonenie pokľakli.

„Počkaj, Haluška, vráť sa!“

Lahol si ku mne ako pred chvíľou a ponúkol mi cigaretu. „Dívaj sa, Haluška, ako sa robia mapy a počúvaj ma.“

Spomedzi špinavej bielizne v batohu som vytiahol jednu z troch generálok. Rozprestrel som ju na trávu. Len preto, aby som videl, ako Kniežaťu vyskakujú oči z červenej tučnej tváre.

Medzi drôtmi a počas omše Knieža absolvuje poľný kartografický kurz.

Odtrhol som suché steblo trávy. „Generálka má mierku 1 : 200 000. Steblom si odmeriaš na tomto čierno-bielom páse dĺžku, priložíš na mapu a spočítaš. Biele pole na čiare i čierne... každé meria sto kilometrov. Rozumieš? Potom... Tu je náš tábor a tu mesto Dej, rieka Bistrica, tá, v ktorej sme si nohy močili. Meraj. Odtiaľto je do Mukačeva tristo kilometrov... neceľých... ale radšej nech je to tristo. Červenou čiarou sú nakreslené železnice, čiernou cesty. Krúžok a okolo neho krížik, v krúžku bodka, to je výška hory. Hranicu poznáš. Viac ti nezakreslím. Dívaj sa lepšie, lepšie si to zapamätáš.“

Obkresľujem generálku, z nej jednu jedinú trasu smerom k slovenským hraniciam. Orientačne zakresľujem aj mestá na tejto trase. Mierka a sever. Slabá pomôcka, ale... za normálnych okolností sa podľa nej dá prísť až do Sátoraljaujhely, do Michaloviec alebo do Prešova, Banskej Bystrice i do Bratislavy.

Keď bude treba, náčrtok ti dám. Zistil som, že môžem chlapcov zásobovať mapami a že mi jedna mapa stačí pre stovky utečencov.

Kým sa skončila omša, mal som načrtnutých päť útekových ciest. Pre nás ostala jediná cesta, úteková. Tú som načrtnol. Cesta smrti. Barát nevymodlil u Nemcov nič.

Tí, čo ušli, nikdy sa už medzi nás nevrátili. (Ani tí, čo ich chytili!)

Delostrelec nechce mapu

Stany sa zaplňajú novými zajatými hladnými vojakmi. Čakám bohovanie na omšu, na ktorej zo zvedavosti vydržali aj evanjelici s pravoslávnyimi a gréckokatolíkmi. Jeden z troch kalvínov povedal, že na omši bolo všetko dákesi inakšie ako u nich. Čatár delostrelec nie je spokojný s kázňou:

„O pokore kázať pokorným, to je nezmysel. O skromnosti ubitým... O poslušnosti tým, ktorí už nemajú ani koho poslúchať?“

Na obed je zemiaková polievka. Má chuť bravčovej konzervy, je veľmi slaná, ale chutí vynikajúco. Po obede som hladnejší ako pred ním. Obed si doplňujem konzervou.

Po obede ukazujem delostreleckému čatárovi a Gambatému mapy.

„To si len tak, z hlavy?“ pýta sa ma delostrelec.

„Nie. Podľa mapy.“

„TY máš mapu?“

„Mám. Jednu som nakreslil aj pre teba. Tu máš.“

„Nechcem. V mapách sa nevyznám. Ujdem s tebou.“

Neujdem s nikým. Nie som hlúpy. Tých, čo ujdú, sto ráz chytia, kým prídu na slovenské hranice.

Slniečko príjemne hreje, zajatci polihujú na udupanej tráve pred stanmi. Naoko sa máme výborne. Od severu zavial studený vetrík. Kuchári umývajú v potôčku kotly.

Maco povedal len to, o čom sa Gambatému snívalo

Keď som zaspával, prebral ma tieň, ktorý mi zastal na tvári. Navštívil ma Maco Jablonka. Je to sen? Potom je celý tábor výmysel bláznivej hlavy.

„Ak si to ty, Maco, kde máš koňa?“

„Zjedli sme ho.“

„Zjedli...? Koňa?“

„No a? Odteraz nebudem nechávať také dobroty Cigánom.“

„To viem, že Cigáni jedia gazdovské kone, ale ty... Videl si tankistu zjesť tank alebo šoféra tatra? Ty si predsa jazdec, Maco. Ja si veru baganče nezjem.“

„V našom lágri... krajanko, zješ všetko!“

„V akom lágri?“

„V našom. Tváriš sa, človeče, akoby si nevedel, že takýchto lágrov je aspoň desať. Týždeň sme jedli môjho koňa.“

„Prečo tvojho? Kde je Jazdecký priezvedný oddiel?“

„Preto môjho... lebo ja som išiel do zajatia s mŕtvym koňom. Zastreli som ho. Ostatní šli so živými. Kone na druhý deň vyfasovali ovos a prevzali si ich nemec-

kí jazdci. Slováci fasovali na večeru môjho koňa. Keď sme ho zjedli, rozutekali sme sa z lágra ako myši. Niektorých zastrelili, niektorí ušli a niektorých... hovädá ako ja ... niektorých chytili a predvčerom priviedli k vám.“

Ochkám, čudujem sa a som z toho sprostý. Spánok ma opil, Maco Jablonka dorazil.

„Zlož sa, Maco, tu pri nás.“

„Už máme postavený stan dole, poniže kuchyne.“

Lahli sme si s Macom zase tak po vojensky (či po pastiersky?) dolu bruchom, potom si ľahol k nám aj čatár delostrelec so svojím krajanom. Delostrelec sa predstavil Macovi, že sa volá Belko a jeho krajan Klement. Gambatého chrápajúceho v stane som predstavil ja: Gambatý-Klanica.

„Klanica?“ Maco sa rozrehotal a Gambatý v spánku zamľaskal. Nahlas trúsime poznámky o jeho chrápaní, spaní... chůfkach... Nespal. Naše reči ho poštekli, musel sa ozvať.

„Počuj, husár! Dáke remundy si cestou nevidel?“

„Čo či som...?“

„Hovädo! Dáke znásilňovanie či si tam cestou nevidel.“

„Hovädo si ty! Kto si, čo si zač?“

Doma bol Maco známy ako jeden z najkrvinatejších mládencov a najšľavinatejších vtipkárov. Červené vlasy mu robili dobrú poveseť. Dievky ho volali červený mravec. Maco konečne odpovedal:

„Nie, znásilňovanie som nevidel, ale sa mi o ňom snívalo, keď sme utekali tri dni a tri noci. Spali sme len jednu noc a tá už bola bezsenná, bratku. Spali... keby spali! Len sme chceli spať. Poslednú noc nad ránom nás chytili. Utiahli sme sa na nocľah v dedine do krajného domku. Veľmi sme sa tej žene ospravedľovali. To bola žena, bratku, troch sa nebála pustiť do domu uprostred noci. A nielenže sa nebála, tá nás, bratku, za krky brala ako mačatá, a šup dnu! Jedného strčila do komôrky, druhému ustlala na diváne v kuchyni a na mňa sa dlho, dlho dívala, vraj sa jej páčili moje rosa-piros vlasy, mňa si ti, bratku, šuchla... Naozaj! Ako mi bolo? Všetelijako. Jej oči veštli také pohostinstvo, s akým som ani vo sne nepočítal. Kamarátom dala chleba a po hrnčeku mlieka. Mne dala vypiť cuiky a zajesť mäsa, potom mi strčila do ruky fľašu vína.“

Chcel som fľašu vypiť s kamarátmi, ale pre tých už mohlo tiecť aj šampanské. Len čo si ľahli, zaspali ako drevá. A tak si ma s plnou fľašou vína voviedla do spálne. Fakt! Manželské posteľe ešte neboli ani odostlané. Viem, čo sa patrí, ženu by si predsa ani ty neurazil, bratku, vyzliekol som sa, žena odo-

stlala, ja som ešte pil, pil... dobre mi padlo, aj jej. Veď som nejaký chlap, činil som sa. Ale spal som už s otvorenými očami. Díval som sa na ženu, usmieval sa, no krásavica! V posteli ešte krajšia ako tak... po stojáčky. Hladkal som ju, troška oddychoval. Prstami som si podopieral viečka, aby som, nebodaj, nezaspal a žena s vínom mi neušla. Videla, čo robím, stále hovorila to isté a ja som rozumel merge, merge, poďme, poďme, nuž som šiel, usiloval sa. Ale hlavnica je hlavnica, dáš na ňu hlavu a spíš. Nemala už sily tá žena, aby zabránila môjmu spánku. Doslova som odpadol ako dieťa, keď ho matka nakojí. Ako vo sne som ešte počul jej hlas, asi nadávala. Snívalo sa mi, že sa veziem na voze, potom som sa niesol na svojej kobyle, na tej, čo sme ju v lágri zjedli, potom ma akési ruky prevracali, a ja som sa len na tej kobyle nadhadzoval, ale zobudiť som sa tej žene už nedal. Potom ma jej ruky fackali, ústa hrýzli, ale spánok, kamarát môj, je spánok. Keď som sa ráno prebudil, žena ležala pri mne, prilepená o môj chrbát ako pijavica, a celá sa triasla. Kým som sa spamätal, kde a s kým som, vošli do spálne kamaráti, vraj poďme! Žena kričala: Nu! Nu! Ale kamaráti boli neúprosní. Zhodili z nás perinu a keď zazreli dráždivé ženské telo, zlostne zrevali na mňa, aby som vstával. Keby len zrevali, stiahli ma z postele. A to ma rozzúrilo. Dal som jednému zaucho, on mi vrátil, druhého som kopol, on mňa, potom som hodil doňho stoličku, ale tretí ma švacol hodinami. Žena začala kričať, hodila na seba šaty a vybehla von. Kým sme sa kľbčili, žena priviedla žandárov. Rumunka priviedla na Slovákov maďarských žandárov. Namierili na nás pušky, pravdaže s dlhými bodákmi a šli sme. Žena si za mnou odpľula. „Du te la dracu! Chod' dočerta!“ Potom sa s plačom hodi-la na posteľ.

„Tfí!“ odpľul si Gambatý. „Hovädo si, a nie kamarát! Chod' doboha! Chod'! Nemohol si ma zavolať? To mi nerob, kamarát! Ja takýmto rozprávkam verím, snívajú sa mi, a ty ma takto...“ Gambatý zabučal a vystrel sa v stane.

Klement sa ešte väčšmi ponášal na ježa, nos sa mu zašpicatil, vlasy zježili, očká horúčkovo roztvorili. Delostrelec Belko nezatváral štrbavé ústa. Viem, že Maco klamal, klamal, ako sa klame večer na dedine pri zvoničke, keď sa mládenci chcú pozabávať, porobiť si chute na dievčatá, pospomínať noci, ktoré by ešte chceli prežiť, ale i tak jeho rozprávanie nezostalo bez vplyvu na moju predstavivosť. Maco je koľuha. O desať dní budem mať dvadsať rokov.

„A ďalej... Už si sa k tej žene nemohol vrátiť?“

Jež oňucháva dieru, ktorú vyvrtal krt. Klement naozaj čaká, že ešte niečo bolo aj potom, ale Maco sa už len rehotal, nevládal si viac vymýšľať.

„To by vám bolo, vy lajníci, celé dni na tráve ležať, chlipkať krumpľový polievku ako valaskí psi psiarku a o ženách v čistých posteliach snívať, to by vám bolo... hahahá! Uspokojte sa so všami, priateľkovia! Aj tie musia žiť.“

Maco zotrel chlapcom sen.

„Príď ma navštíviť, Matúš, celkom pri plote pri dolnom okraji v kúte pri kuchyni máme stan.“ Pobral sa preč. Belko a Klement si zahanbene, trochu nahnevane, ale predsa len vďačne líhajú dolu bruchom na trávku.

„Hovädo,“ šomre Klement, „ten toho vie natárať.“

„Dobre táral, celkom dobre. Všetko sme mu zožrali. Sme prasce. My o ženách ani tárať nevieme. My si ženu pri tom už ani predstaviť nevieme. Každý deň sa človek díva len na chlapské zadky.“

Fuj! Chlapci zase vedú hrubé a oplzlé reči. Čo ako si na ne zvykám, myslím si, že všetko sa dá povedať aj inakšie. Ale komu tu na čom záleží? Pohľad na latríny zbaví človeka každej zábrany, kľaje, odpľúva si a desí sa pachu vlastných výkalov.

Som rád, že ma Maco navštívil. Bol som s ním trochu doma na dedine pri zvoničke a bolo mi dobre.

Zo zajatcov otroci

V noci ušlo sedemnášť chlapov. Stotník Barát zase plakal pred nastúpenými zajatcami. Hauptman sa mračí, zrazu zabudol aj po slovensky. So stotníkom Barátom sa rozpráva už len po nemecky.

„Vojaci!“ reční plačlivo stotník Barát. „Ak ujde ešte jeden, všetci pôjdete do lágra do Nemecka. Prosím vás, majte rozum, strážte jeden druhého, v noci sa držte za ruky, dívajte sa na drôty, počúvajte hlasy, ktoré sa dohovávajú o úteku, len vy sami sa môžete ustrážiť a zachrániť. Pán hauptman nemá toľko vojakov, aby vás všetkých ustrážili. Jeho vojaci musia bojovať na fronte. Ďakujeme nemeckým kamarátom za veľkodušnosť, s akou sa k nám správajú, lebo Slováci sa veľmi prehrešili proti Nemcom. Viete, čo sa stalo na Slovensku? Tam sa Nemcom postavili na odpor...“

„Dost, človeče! Vy tu robíte propagandu tým banditom. Váš puč bude za tri dni zlikvidovaný.“ Hauptman uznal, že sa mu oplatí prehovoriť k nám po slovensky. Hovoril o tom, ako maršal von Kleist veľkodušne súhlasí, aby sa z internovaných Slovákov Prvej pešej vytvorila pracovná brigáda. Ale aby sme